

تاریخ گیلان

از آغاز تا پایان حکومت‌های محلی خان سالار

ناصر عظامی

فرهنگ ایلیا

سرشناسنامه: عظیمی، ناصر ۱۳۳۳ -
 عنوان و بدیداور: تاریخ گیلان از آغاز تا پایان حکومت‌های محلی خان‌سالار
 ناصر عظیمی
 مشخصات نشر: رشت، فرهنگ‌ایلیا، ۱۳۹۴.
 مشخصات ظاهری: ۵۳۰ ص.
 شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۱۹۰-۴۰۶-۹
 موضوع: گیلان -- تاریخ
 رده‌بندی دیویی: ۹۵۵ / ۳۳
 رده‌بندی کنگره: ۲۰۴۹۱۳۹۳ ی ۶۸۵ DSR
 شماره کتاب‌خانه ملی: ۳۷۵۳۷۸۵

فرهنگ ایلیا

• تاریخ گیلان از آغاز تا پایان حکومت‌های محلی خان‌سالار

• ناصر عظیمی

• ویراستار فنی و زبانی: هادی میرزائزاد موحد

• چاپ دوم: ۱۳۹۸ • شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه • شماره نشر: ۵۵۵

• صفحه‌آرایی: وحید باقری • حروفچینی و آماده‌سازی: کارگاه نشر فرهنگ‌ایلیا

• تمامی حقوق این کتاب محفوظ است.

• شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۱۹۰-۴۰۶-۹

• نشر فرهنگ‌ایلیا؛ رشت، خ آزادگان، جنب دبیرستان بهشتی، خ صفایی، خ حاتم، شماره ۴۹

• تلفن: ۳۳۴۴۷۳۳ ۳۳۴۴۷۳۲ ۰۱۳ • دورنگار: ۳۳۳۲۱۸۲۸ ۰۱۳

Email: nashreilia@yahoo.com

www.farhang-e-ilia.ir

فهرست

۹	یادداشت حوزه‌ی هنری گیلان.....
۱۱	پیش‌گفتار.....
۲۱	فصل اول: گیلان در عصر سنگ.....
۲۳	تاریخچه‌ی سکونت و فعالیت انسان در سینه‌دم تاریخ گیلان.....
۲۵	پیدایش انسان و توزیع جغرافیایی آن در سطح کره‌ی زمین.....
۲۹	حضور انسان‌های عصر سنگ در همسایگی گیلان.....
۳۰	حضور انسان عصر سنگ در جنوب غربی دریای خزر.....
۳۴	حضور انسان عصر سنگ در جنوب شرقی دریای خزر.....
۴۰	حضور انسان عصر سنگ در همسایگی جنوب گیلان.....
۴۲	جغرافیای طبیعی گیلان در عصر سنگ.....
۴۷	عصر سنگ در گیلان.....
۵۰	شرایط طبیعی جلگه‌ی گیلان عصر سنگ.....
۵۱	شرایط طبیعی کوهستان در عصر سنگ.....
۵۱	حضور انسان عصر سنگ در بخش جلگه‌ای گیلان.....
۵۶	حضور انسان عصر سنگ در بخش کوهستان و همپایه‌ای.....
۵۹	رذپای انسان عصر سنگ در گیلان.....
۵۹	انسان عمارلو.....
۶۳	انسان رستم‌آباد.....
۶۴	انسان سی‌پل.....
۶۷	انسان غار رشی.....
۶۸	چکیده.....
۷۱	فصل دوم: گیلان در عصر فلز.....
۷۴	گیلان در دوره‌ی مس و مفرغ.....
۷۶	گیلان در عصر آهن.....
۸۸	ظهور ناگهانی تمدن دوره‌ی آهن در گیلان.....
۹۰	دوره‌ی آهن در غرب و جنوب گیلان.....
۹۹	امپراتوری آشور و تمدن آهن گیلان.....
۱۰۸	شناخت بیشتر از تمدن مارلیک - دیلمان و تالش.....
۱۱۱	موقعیت و بستر جغرافیایی تمدن‌های دوره‌ی آهن گیلان.....
۱۱۳	تمدن مارلیک - دیلمان.....
۱۲۵	زمان پیدایش تمدن مارلیک - دیلمان و ساکنان آن.....
۱۳۰	منشأ ساکنان مارلیک - دیلمان.....
۱۳۵	جریان زندگی در تمدن مارلیک - دیلمان.....

۱۴۶	جمعیت تمدن مارلیک - دیلمان
۱۴۷	حوزه‌ی تمدنی تالش
۱۵۲	تمدن تالش در دوره‌ی آهن
۱۵۵	چگونگی شکل‌گیری تمدن تالش
۱۶۰	جریان زندگی در حوزه‌ی تمدنی تالش
۱۶۵	چکیده

۱۶۷	فصل سوم: گیلان در عصر باستان
۱۷۰	فائق شدن بر «مناخ زیستن» و «موانع تولید» در جلگه‌ی گیلان
۱۷۸	اهلی شدن گیلان، برنج
۱۸۰	رواج کشت برنج در ایران
۱۸۲	نظریه‌ای درباره‌ی کشت برنج در ایران و گیلان
۱۸۳	کشت برنج در ایران از نگاه پودرود
۱۸۵	کشت برنج در ایران و گیلان
۱۸۹	انتشار کشت برنج در سواحل جنوبی خزر
۱۹۶	کشت برنج و تاریخ باستان گیلان
۲۰۵	گیلان و حکومت‌های مرکزی در ایران باستان
۲۱۰	گیلان در دوره‌ی ساسانی
۲۱۹	گیلان در پایان دوره‌ی ساسانی
۲۲۴	شیوه‌ی معیشت ساکنان گیلان
۲۲۶	چکیده

۲۲۹	فصل چهارم: مقاومت، استحاله و راهیابی به قدرت فرمانطه‌ای
۲۳۰	کلیات
۲۳۳	تقسیمات اداری و جغرافیایی گیلان در قرون نخستین اسلامی
۲۳۹	تحول در تقسیمات جغرافیایی گیلان
۲۳۹	گیلان از نگاه ابن رسته
۲۴۱	گیلان از نگاه اصطخری
۲۴۳	گیلان از نگاه ابن حوقل
۲۴۹	گیلان از نگاه نویسنده‌ی حدود العالم
۲۵۶	گیلان از نگاه مقدسی
۲۵۸	مقاومت و انزوای خودخواسته
۲۶۱	غرب گیلان در آستانه‌ی حمله اعراب مسلمان
۲۶۳	بخش تاریخ‌ساز گیلان
۲۶۴	گیل و دیلم در همسایگی با خلفای عباسی
۲۶۹	پیدایش زیدیه در تاریخ

۲۷۱	ظهور جنبش زیدیه در سواحل دریای خزر
۲۷۲	امواج مهاجرت علویان به سرزمین طبرستان و دیلمیان
۲۷۵	آغاز جنبش زیدیه در طبرستان و دیلم
۲۸۰	نقش ویژه ساکنان دیلم در سازماندهی و پیروزی جنبش زیدیه
۲۸۲	نفوذ گام به گام جنبش زیدیه در گیلان
۲۸۳	تحول مهم در شرق گیلان در سال‌های ۲۸۷ تا ۳۰۱ هـ.ق
۲۸۷	نفوذ فرهنگی زیدیه در جنگه و نواحی کوهستانی
۲۹۴	تأسیس نهادهای تعلیم و تربیت و سوادآموزی در گیلان شرقی
۳۰۸	استحاله و راهیابی به قدرت فرماندهی
۳۰۹	مرزبندی‌های سیاسی بر اساس مرزهای ایدئولوژیک
۳۱۲	در غرب گیلان چه می‌گذشت؟
۳۲۱	تحولات اسماعیلی در اقتصاد گیلان
۳۲۲	جمعیت تاریخی در گیلان
۳۲۲	جمعیت و شرایط طبیعی انسان در جلگه‌ی گیلان
۳۲۶	جمعیت تاریخی گیلان در سال ۳۰۰ هـ.ق
۳۳۳	زندگی اقتصادی
۳۳۵	ناحیه‌ی تماس در بیه‌پس
۳۳۹	چکیده

۳۴۱	فصل پنجم: گیلان در سابعی قدرت‌های محلی و حکومت‌های مداوم (حاکمیت مطلق ملوک الطوائفی)
۳۴۳	قرن پنجم و ششم، رقابت اسماعیلیه و زیدیه در شرق گیلان
۳۴۵	استقرار اسماعیلیان در رودبار الموت و تأثیر آن بر گیلان
۳۵۲	ارتباط زیدیان گیلان با مراجع زیدیه در یمن
۳۵۶	تصویر تاریخی از غرب گیلان
۳۶۳	بلوک‌های قدرت متعدد بیه‌پس و جغرافیای ناحیه‌ی تماس
۳۶۹	قرن هشتم هجری، قرنی متفاوت برای گیلان
۳۷۳	شکست مغولان در جبهه‌ی قومانات
۳۷۵	حمله از مازندران
۳۷۶	نتیجه‌ی جنگ
۳۷۸	زمینه‌های بیدایش دولتی بزرگ در گیلان شرقی
۳۸۲	اشغال بیه‌پس و تشکیل دولت بزرگ طایفه‌ای
۳۸۴	احیای قلمرو گیل و دیلم به مرکزیت جنگه‌نشینان
۳۸۶	قیام علیه تحقیر
۳۸۹	بازگشت سادات امیرکبایی به بیه‌پس
۳۹۰	جلوهای از روابط مالکیت در گیلان
۳۹۴	کشاکش بر سر ملک موزوئی بین سادات امیرکبایی
۳۹۵	روابط بلوک‌های قدرت در بیه‌پس

۳۹۷	تسخیر اشکور و دیلمان با توطئه‌ای خونین و کم‌نظیر
۳۹۹	کشاکش دیگر بین سادات امیرکیایی
۴۰۱	فرضه‌ی لنگرود، موضوع نزاع جدید
۴۰۳	تشکیل دوباره‌ی یک قلمرو بزرگ در بیه‌پیش
۴۰۹	روابط حاکمان آل‌ی گیلان با حاکمان آن سوی کوه‌های البرز
۴۱۴	نصب دولت مستعاندی بیه‌پیش در بیه‌پس
۴۱۷	فروپاشی اقله‌ی رنلوها و تصرف تهران و ری توسط بیه‌پیشیان
۴۱۸	دو مهمان ناخواند، بهانه‌ی برای وصال خوردن تاریخ
۴۲۱	قیام دست‌نشانده‌ی بیه‌پس در بیه‌پس
۴۲۵	کوچصفهان محلّ منازعه‌ای دیگر برانوی دیگر
۴۲۸	ادامه‌ی جدال سنتی بیه‌پیش و بیه‌پس و بازهم سنتی دیگر
۴۲۹	کشیده شدن پای شاه اسماعیل به منازعه‌ی سنتی گیلان
۴۳۱	محاصره‌ی بیه‌پس توسط شاه اسماعیل
۴۳۳	باختن بازی به نجم‌الدین مسعود رشتی
۴۳۵	مرگ نجم رشتی، خطر حمله‌ی قزلباشان به بیه‌پس و مسیر رودخانه
۴۳۷	عروسی شاهانه در فومن، پروپاگاندا بیه‌پیشیان
۴۳۸	تحلیل نادرست از شرایط دشوار
۴۴۱	رویکرد جدید شاه‌تهماسب و دستگیری خان‌احمد
۴۴۳	عروسی شاهانه‌ی دیگر در فومن و پروپاگاندا بیه‌پس
۴۴۳	پیدایش شرایط بالقوه‌ی جدید در ژئوپولیتیک گیلان
۴۴۶	ایوان مخوف و همسایگی روسیه با ایران و گیلان
۴۵۰	تغییر پایتخت صفوی به قزوین و تأثیر آن بر گیلان
۴۵۱	شاه‌تهماسب و تلاش برای تمرکز قدرت در گیلان
۴۵۲	تغییر در نقاط تماس دریایی گیلان
۴۵۶	ظهور محور جدید و بنادر جدید
۴۶۲	بازگشت خان‌احمد و بازگشت جدال‌های خونین سنتی ملوک‌الطوایفی
۴۶۷	شاه‌عباس و گیلان
۴۷۳	جمعیت و شهرنشینی در آغاز روی کار آمدن صفویه
۴۷۷	شهرنشینی
۴۷۹	پیوست
۵۰۳	کتاب‌شناسی
۵۱۱	نمایه

یادداشت حوزه هنری گیلان

تاریخ نقش بسزایی در تفکر بشر دارد که با مفاهیمی چون عمل انسانی، تغییر، تأثیر شرایط مادی در امور انسانی و واقعیت تاریخی در ارتباط است. تاریخ همچنین از طریق درک نیروها، انتخاب‌ها و شرایطی که ما را به امروز متصل می‌کند موجب شناخت بهتر ما از جایگاه و موقعیت خویش می‌شود. گیلان از جمله ولایات ایران بزرگ است که در دوره‌هایی خاص در رویدادهای تاریخی ایران‌زمین، نقشی مهم و اساسی داشته است، چنان‌که نام این سرزمین را در متون کهن تاریخی با عناوینی چون: جیل، جیلان، گیل؛ دیم؛ دیلان ... می‌توان باز یافت.

تاریخ سرزمین گیلان با تمام فراز و فرودها، تا کنون بارها مورد مطالعه، پژوهش و نگارش قرار گرفته است اما کمتر پژوهشگری از منظر نرزهایی مشخص به بررسی این موضوع پرداخته است. در این کتاب که توسط یکی از دانشورترین تاریخ‌نگاران دانی، تالیف شده است، برای نخستین بار تاریخ گیلان به صورتی پیوسته و منسجم، از ابتدای عصر سنگ تا سال ۱۰۰۱ قمری، به دور از تعصبات رایج قومی و منطقه‌ای و با دیدی علمی و مستند مورد بررسی قرار گرفته است.

کتاب تاریخ گیلان؛ از آغاز تا پایان حکومت‌های محلی خان‌سالار، در پنج فصل تنظیم شده است؛ عصر سنگ، عصر فلز، عصر باستان، دوره‌ی مقاومت و استحاله و راهیابی به قدرت فرمانطقه‌ای و عصر سایه‌ی قدرت‌های محلی و گسست‌های مداوم؛ که خواننده ضمن مطالعه‌ی آن با تصویری از منظره‌ی تاریخی گیلان از زمان ورود نخستین انسان‌ها به این سرزمین روبرو می‌شود و در ادامه ناظر روند تدریجی شکل‌گیری سازمان‌های اجتماعی - فرهنگی و سیاسی این سرزمین نیز خواهد بود.

حوزه هنری گیلان ضمن قدردانی از پژوهش سرگ دانشی‌مرد فرهیخته‌ی گیلان؛ دکتر ناصر عظیمی و با سپاس از ناشر محترم، این اثر را به تمامی علاقه‌مندان تاریخ سرزمین پایدار گیلان تقدیم می‌کند.